

Γιατί πρέπει να αρθεί η απόλυτη συνταγματική απαγόρευση της απεργίας στους δικαστικούς λειτουργούς

Αρετή Γρηγορίου, Πρόεδρος Εφετών Δ.Δ. ε.τ.

Παναγιώτα Χαραλαμπίδου, Πρόεδρος Πρωτοδικών Δ.Δ., Γ.Γ. του Δ.Σ. της Ε.Δ.Δ.

Γεώργιος Μαρμαρίδης, Πρωτοδίκης Δ.Δ., Ταμίας του Δ.Σ. της Ε.Δ.Δ.

Φανή Σωτηριάδου, Πρωτοδίκης Δ.Δ., Μέλος του Δ.Σ. της Ε.Δ.Δ.

Στο άρθρο 23 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζεται ότι η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων. Αμέσως κατωτέρω, στο εδάφιο β' της παρ. 2 του άρθρου 23 του Συντάγματος, ορίζεται ότι: «Απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς ...».

Στις 29 και 30 Ιουνίου 2026 η Ένωση Διοικητικών Δικαστών θα διεξάγει ηλεκτρονικό δημοψήφισμα μεταξύ των μελών της επί ερωτημάτων που τέθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του Σώματος των Διοικητικών Δικαστών αναφορικά με ζητήματα της επικείμενης Συνταγματικής Αναθεώρησης. Μεταξύ των ερωτημάτων περιλαμβάνεται και η συμφωνία ή διαφωνία του Σώματος με «την αναθεώρηση του άρθρου 23 παρ. 2 του Συντάγματος, ώστε να αρθεί η απόλυτη συνταγματική απαγόρευση της απεργίας των δικαστικών λειτουργών και να ανατεθεί στον κοινό νομοθέτη η ρύθμιση των προϋποθέσεων και των ορίων άσκησής της, κατά τρόπο συμβατό με τη δικαστική ανεξαρτησία και το δικαίωμα δικαστικής προστασίας των πολιτών».

Με τον ανωτέρω τρόπο η Ένωση Διοικητικών Δικαστών θέτει από πλευράς της στο δημόσιο διάλογο το ζήτημα της άρσης της απόλυτης απαγόρευσης του δικαιώματος απεργίας των δικαστικών λειτουργών, εκτιμώντας ότι σήμερα οι προϋποθέσεις για μια ουσιαστική συζήτηση επί του εν λόγω θέματος έχουν πλέον ωριμάσει.

Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο δεν υπάρχει ομοιομορφία στη ρύθμιση της απεργίας των δικαστικών λειτουργών. Ωστόσο, είναι κοινή η διαπίστωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο ότι η απόλυτη συνταγματική απαγόρευση κάθε μορφής απεργιακής κινητοποίησης εμφανίζεται υπέρμετρα περιοριστική. Ο τρόπος αντιμετώπισης της απεργίας των δικαστικών λειτουργών συνδέεται άρρηκτα με την ιστορία κάθε χώρας. Σε χώρες με ιστορία σκληρών και μακροχρόνιων δικτατορικών καθεστώτων (όπως Ισπανία και Πορτογαλία) δεν θεσπίζεται συνταγματική απαγόρευση της απεργίας των δικαστικών λειτουργών, η οποία ρυθμίζεται σύμφωνα με τον νόμο. Ειδικότερα, στην Ισπανία, με επιχείρημα ότι η απεργία αποτελεί επέκταση της συνδικαλιστικής ελευθερίας, ακόμη και για μέλη της δικαστικής εξουσίας, εφόσον δεν καταργείται ο πυρήνας της απονομής της

δικαιοσύνης, υπήρξαν ιστορικά σημαντικές απεργιακές κινητοποιήσεις (κατά τα έτη 2009, 2013¹, 2018², 2025³). Ομοίως, το πορτογαλικό συνταγματικό μοντέλο αποδέχεται ότι η δικαστική ανεξαρτησία συνυπάρχει με τη συλλογική εργασιακή διεκδίκηση. Τα έτη 2013⁴ και 2018-2019 υπήρξαν πολυήμερες απεργίες στην Πορτογαλία για δικαστικές μεταρρυθμίσεις, αποδοχές και συνθήκες υπηρεσίας [βλ. και πρόσφατα την 24ωρη αποχή εισαγγελέων τον Απρίλιο 2026 με συμμετοχή 75%-80%. Την κινητοποίηση είχε προκηρύξει το Sindicato dos Magistrados do Ministério Público (SMMP), αντιδρώντας στη χρόνια έλλειψη προσωπικού (υπολογίζεται έλλειψη περίπου 160 εισαγγελέων) και στις συνθήκες υπερφόρτωσης μέσω της συσσώρευσης διαφορετικών τομέων ευθύνης⁵]. Επίσης, το γαλλικό σύστημα αφήνει τη ρύθμιση της απεργίας των δικαστών στον νόμο και αποδέχεται ότι η δικαστική ανεξαρτησία δεν αποκλείει τη συλλογική αντίδραση των δικαστών, οι οποίοι πράγματι έχουν πραγματοποιήσει κατά καιρούς συλλογικές κινητοποιήσεις, αποχές, ημέρες παύσης λειτουργίας (journées mortes) κ.λπ. Το ίδιο σύστημα ακολουθείται και στην Ιταλία, με πρόσφατο παράδειγμα τις απεργιακές κινητοποιήσεων των δικαστών το 2025 ενάντια σε μεταρρυθμίσεις στη δικαιοσύνη⁶.

Από την ανωτέρω ευρωπαϊκή σύγκριση αποδεικνύεται σαφώς ότι η ιδιότητα του δικαστή δεν συνεπάγεται αυτόματη αποστέρηση του δικαιώματος της απεργίας.

Ο αντίλογος που διατυπώνεται συμπυκνώνεται κυρίως στο επιχείρημα ότι μια τέτοιου είδους διαφοροποίηση από τους βουλευτές και τα μέλη της κυβέρνησης, οι οποίοι, ομοίως, στερούνται του δικαιώματος της απεργίας για ευνόητους λόγους, θα οδηγούσε στην αποσύνδεση των αποδοχών των δικαστών από το ύψος των βουλευτικών αποζημιώσεων, αφήνοντας το περιθώριο στην εκτελεστική εξουσία να μεταχειρίζεται μισθολογικά τους δικαστικούς λειτουργούς ως δημοσίους υπαλλήλους, εξισώνοντας κατ' ουσία προς τα κάτω, με βάση το ενιαίο μισθολόγιο, τις μισθολογικές τους απολαβές.

¹ <https://www.protothema.gr/world/article/258672/megalh-diadhlosh-dikaston-kai-eisaggeleon-sthn-ispania/>

² <https://www.voria.gr/article/ispnia-se-apergia-dikastes-ke-isangelis-zitontas-anexartisia>

³ <https://gr.euronews.com/2025/07/01/3ekina-trihmerh-apergia-dikastwn-kai-eisaggelewn-kata-twn-metarry8misewn-sth-dikaiosynh>

⁴ <https://lawnet.gr/law-news/diethni/portogalia-apergia-ton-dikastikon-gia-tis-perikopes-sti-dikaiosuni/>

⁵ <https://www.kathimerini.gr/world/563489998/italia-apergia-dikastikon-kata-tis-metarrythmisis-toy-kladoy-toys/>

⁶ Ο δε πρόεδρος του Συνδέσμου Δικαστικών Ιταλίας δήλωσε ότι «Δεν απεργούμε ενάντια σε κάποιον, αλλά προς υπεράσπιση σειράς αρχών του Συντάγματος, στις οποίες πιστεύουμε ακράδαντα και θεωρούμε ότι είναι ύψιστης σημασίας για τους πολίτες. Δεν υπερασπιζόμαστε καμία κάστα»

Ωστόσο, παρότι η δικαστική λειτουργία συνιστά μία εκ των τριών συντεταγμένων λειτουργιών της Πολιτείας (άρθρο 26 του Συντάγματος), εντούτοις η φύση του δικαστικού λειτουργού ως άμεσου οργάνου του κράτους που αντλεί την αρμοδιότητά του απευθείας από το Σύνταγμα, έχει διττό χαρακτήρα. Διότι ο δικαστής είναι μεν δημόσιος λειτουργός, συνδέεται όμως με το κράτος με αμειβόμενη πάγια σχέση (βλ. και Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β, 1993, σελ. 547). Ειδικότερα, σε αντίθεση με τους φορείς άλλων οργάνων του κράτους και, συγκεκριμένα, αφενός μεν τους βουλευτές, οι οποίοι εκλέγονται (άρθρο 51 παρ. 3) και δικαιούνται από το κράτος «αποζημίωση και δαπάνες» (άρθρο 63 παρ. 1), αφετέρου δε τα μέλη της κυβέρνησης (πρωθυπουργό και υπουργούς, κατ' άρθρο 81 παρ. 1), τα οποία «διορίζονται» από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με βάση τη δύναμη των κομμάτων κατόπιν των βουλευτικών εκλογών (άρθρο 37) και δικαιούνται από το κράτος αποζημίωση λόγω αναστολής της επαγγελματικής τους δραστηριότητας κατά τη διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους (άρθρο 81 παρ. 3), οι δικαστές επιλέγονται (διορίζονται) με βάση τα προσόντα τους (άρθρο 88 παρ. 1), λαμβάνουν «αποδοχές» και έχουν βαθμολογική και μισθολογική εξέλιξη (άρθρο 88 παρ. 2).

Εξάλλου, η ίδια η πείρα έχει αποδείξει ότι, όταν η εκτελεστική εξουσία επιθυμεί να μεταχειριστεί δυσμενώς μισθολογικά τους δικαστές, έχει την ευχέρεια να υπερπηδά τέτοιου είδους «προσκόμματα» και, ταυτόχρονα, ότι σε τέτοιες περιπτώσεις, μόνο η επίμονη, μαζική, συλλογική και οξυμένη αντίδραση των δικαστικών λειτουργών μέσα από τις Δικαστικές τους Ενώσεις μπορεί να προστατεύσει την οικονομική τους ανεξαρτησία, η οποία είναι συνυφασμένη με τη δικαστική ανεξαρτησία. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι περικοπές στις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών με τον ν. 4093/2012, στις οποίες οι δικαστές εναντιώθηκαν με ιδιαίτερα μαζικές αποχές⁷ και στάσεις εργασίας, μεγάλης διάρκειας, από τον Σεπτέμβριο του 2012 έως και τον Ιανουάριο του 2013⁸, μέχρι την αποκατάσταση των ανωτέρω περικοπών με το άρθρο 181 του ν. 4270/2014, σε συμμόρφωση με την 88/2013 απόφαση του Μισθοδικείου, που ακολούθησε τον παραπάνω αγώνα.

Σε κινητοποιήσεις, επίσης, προέβησαν οι δικαστές στο παρελθόν όχι μόνο για μισθολογικά ζητήματα, αλλά και για την προάσπιση των κοινωνικοασφαλιστικών τους δικαιωμάτων. Την περίοδο 2010-2011, οι πανδικαστικές συγκεντρώσεις των δικαστικών λειτουργών έξω από τον Άρειο Πάγο και το Πρωτοδικείο Αθηνών ενάντια στο τότε ασφαλιστικό νομοσχέδιο

⁷ με τη μορφή των οίκοθεν αναβολών σε άλλη δικάσιμο, όπως γίνεται στις αποχές των δικηγορικών συλλόγων

⁸ <https://www.tovima.gr/2012/09/17/society/se-paralysi-i-dikaiosyni-apo-ti-deytera/>
<https://www.in.gr/2012/12/08/greece/protaseis-toy-y-poyrgeioy-dikaiosynis-stoys-dikastikoys-gia-liksi-twn-kinitopoiisewn/>

(μετέπειτα θεσπισθέντα ν. 3865/2010), με το οποίο εισαγόταν ρύθμιση περί υπαγωγής τους στον κλάδο κύριας σύνταξης του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ., ήταν αυτές που τελικά απέτρεψαν άλλη μία προσπάθεια της εκτελεστικής εξουσίας για την αποψίλωση των συνταγματικών εγγυήσεων που περιβάλλουν τους δικαστικούς λειτουργούς⁹. Ανάλογες κινήσεις έλαβαν χώρα το 2016 για το νέο Ασφαλιστικό (πανδικαστικές συνελεύσεις και συγκεντρώσεις).

Συνεπώς, από την ευρωπαϊκή και την ελληνική πραγματικότητα προκύπτει αυταπόδεικτα ότι η θεσμική θέση των δικαστών επιβάλλει πολλές φορές την κινητοποίησή τους και στο πλευρό όλων των εργαζομένων στον χώρο της δικαιοσύνης, για ζητήματα απονομής της δικαιοσύνης και, συνακόλουθα, της υπεράσπισης του δικαιώματος δικαστικής προστασίας των πολιτών [όπως η αύξηση της κρατικής χρηματοδότησης της δικαιοσύνης, η βελτίωση των υλικοτεχνικών συνθηκών και των συνθηκών εργασίας, η λήψη μέτρων υγείας και ασφάλειας μέσα στα δικαστικά μέγαρα, αλλά και η βελτίωση των μισθών των δικαστικών υπαλλήλων, που αποτελούν στυλοβάτες του δικαιοδοτικού έργου με υποδεέστερες της προσφοράς τους απολαβές, όπως, επίσης, η εναντίωση σε μια κομβική μεταρρύθμιση στη δικαιοσύνη, που συρρικνώνει το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο, βλ. και τα προαναφερόμενα παραδείγματα αιτημάτων των απεργιακών κινητοποιήσεων σε Ισπανία, Πορτογαλία και Γαλλία (στην τελευταία περίπτωση με τη μορφή των 24ωρων αποχών - journées mortes)]. Εξάλλου, οι δικαστές έχουν ηθικό και νομικό καθήκον να υπερασπίζονται δημόσια τις θεμελιώδεις αξίες και τη δικαστική ανεξαρτησία, όταν αυτές οι θεμελιώδεις αξίες απειλούνται¹⁰.

Έχουν ήδη περάσει σχεδόν 70 χρόνια από την ίδρυση της πρώτης δικαστικής ένωσης στη χώρα μας¹¹. Από τη στιγμή που κατοχυρώνεται, με το άρθρο 89 παρ. 5 του Συντάγματος, η συνδικαλιστική ελευθερία των δικαστικών λειτουργών, δεν τίθεται ζήτημα αμεροληψίας τους ή απαξίωσης του θεσμικού τους ρόλου από το μέσο με το οποίο θα επιλέξουν, ανά περίπτωση, να αντιδράσουν¹², όπως το κατεξοχήν συλλογικό αγωνιστικό μέσο της απεργίας. Αντιθέτως, λόγω της θέσης και της θεσμικής αποστολής των δικαστών, οι τελευταίοι οφείλουν να υπερασπίζονται ακόμη και με την πιο προωθημένη μορφή

⁹ <https://www.protothema.gr/greece/article/110557/megalh-pandikastikh-sygkentros-h-ston-areio-pago/>
<https://www.skai.gr/news/greece/panelladiki-sygkentrosi-dikastikon-gia-to-asfalistiko>

¹⁰ βλ. και Opinion No. 25 (2022) of the Consultative Council of European Judges on freedom of expression of judges, παρ. 48, 58 και 61

¹¹ τον Ιανουάριο του 1958, 48 δικαστικοί και εισαγγελικοί λειτουργοί υπογράφουν την ιδρυτική πράξη και το καταστατικό του δικαστικού σωματείου με την επωνυμία «Ένωσις Ελλήνων Δικαστών και Εισαγγελέων»

¹² <https://rm.coe.int/opinion-23-en-ccje-2020/1680a03d4b>

πάλης τις συνταγματικές ελευθερίες και το δικαίωμα δικαστικής προστασίας των πολιτών, υπό τις προϋποθέσεις που θα θέσει ο νόμος (λ.χ. ύπαρξη προσωπικού ασφαλείας, εξαιρέσεις σε επείγουσες περιπτώσεις κ.ά.), όπως συμβαίνει σε μια σειρά έννομες τάξεις της Ευρώπης, στις οποίες δεν υφίσταται αντίστοιχη συνταγματική απόλυτη απαγόρευση για τους δικαστές (βλ. Συντάγματα Ιταλίας, Γαλλίας, Πορτογαλίας, Ισπανίας, Κύπρου κ.λπ.), καταλείπεται δε στον κοινό νομοθέτη η οριοθέτηση του εν λόγω δικαιώματος.

Στο πλαίσιο αυτό, η απόλυτη απαγόρευση της απεργίας στους δικαστικούς λειτουργούς (άρθρο 23 παρ. 2 εδ. β΄) στερεί από τη δικαστική λειτουργία μία δυνατότητα που θα μπορούσε να λειτουργήσει συμπληρωματικά ως παράγοντας προάσπισης της συνταγματικά κατοχυρωμένης δικαστικής ανεξαρτησίας, αλλά ταυτόχρονα και ως μέσο προστασίας των δικαστών ως λειτουργών και εργαζομένων που σέβονται τη συνταγματική τους θέση και την κοινωνική τους αποστολή. Για τον λόγο αυτό, οι απόλυτες και καθολικές απαγορεύσεις πρέπει να επανεξεταστούν. Άλλωστε, την προστασία του δικαιώματος της απεργίας από τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 87 επιβεβαίωσε πρόσφατα emphaticά και η ιστορική απόφαση του Μαΐου 2026, του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ICJ), με βάση τις σκέψεις της οποίας είναι ανεκτοί περιορισμοί άσκησης του δικαιώματος ανά κλάδο, διευκρίνηση που αφήνει ανοιχτό το πεδίο για εθνικές ρυθμίσεις, χωρίς όμως να επιτρέπει την πλήρη εκμηδένιση του δικαιώματος πόσο μάλλον σε επίπεδο συνταγματικό. Εξάλλου, η άρση της απόλυτης συνταγματικής απαγόρευσης της απεργίας των δικαστικών λειτουργών θα πρέπει να νοείται αυτονόητη και δεδομένη για τις περιπτώσεις προάσπισης συνταγματικών δικαιωμάτων και δικαστικής ανεξαρτησίας. Η αναγκαιότητα ένας δικαστής να είναι σε θέση να προασπιστεί τη δικαστική ανεξαρτησία με κάθε συλλογικό μέσο προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, είναι αυταπόδεικτη. Ειδικότερα, σε ανώμαλες περιόδους η ρητή και απόλυτη συνταγματική απαγόρευση της απεργίας των δικαστικών λειτουργών στο Σύνταγμα, δύναται να αποτελέσει ιδιαίτερα επικίνδυνο εργαλείο επιβολής σιωπής και δίωξης των δικαστικών λειτουργών. Συνεπώς, η άρση της απόλυτης συνταγματικής απαγόρευσης της απεργίας στους δικαστικούς λειτουργούς αποτελεί ταυτόχρονα βασικό εχέγγυο της ανεξαρτησίας τους και συνακόλουθα των θεμελιωδών συνταγματικών ελευθεριών των πολιτών, στη βάση του εγγυητικού και προστατευτικού ρόλου των δικαστών για τα δικαιώματα αυτά (βλ. και Ι. Μανωλεδάκης, Δίκαιο και Ιδεολογία, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2011, σελ. 52).

Σήμερα, σε μια σειρά ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και στην αμερικανική ήπειρο παρατηρείται σοβαρή υποχώρηση των δημοκρατικών θεσμών, η οποία εκφράζεται και μέσω της έντονης -έως αποκάλυπτης- επέμβασης της

εκτελεστικής εξουσίας στη δικαιοσύνη¹³, ενώ παράλληλα σημειώνεται μια πρωτόγνωρη οπισθοχώρηση σε εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα, στο φόντο των παγκόσμιων οικονομικών ανταγωνισμών. Η περίοδος που διανύουμε επιφυλάσσει σοβαρές παραβιάσεις κοινωνικών δικαιωμάτων και δημοκρατικών ελευθεριών, οι οποίες είθισται να συνοδεύονται από την έντονη επέμβαση της πολιτικής εξουσίας στο δικαιοδοτικό έργο, με ποικίλους τρόπους και μορφές. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, οι σχέσεις εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας έχουν βρεθεί σε ευρωπαϊκή κλίμακα στο επίκεντρο του δημόσιου διαλόγου, στη χώρα μας δε, κυρίως λόγω της επικείμενης Συνταγματικής Αναθεώρησης, μέσα από τον τρόπο ανάδειξης της ηγεσίας της Δικαιοσύνης. Επομένως, η περιφρούρηση της δικαστικής ανεξαρτησίας σήμερα απαιτεί, ενόψει των συνθηκών που προεκτέθηκαν, έναν υψηλότερο επίπεδο εγγυήσεων, που δεν περιορίζεται μόνο στον τρόπο ανάδειξης της ηγεσίας της Δικαιοσύνης. Επιβάλλεται, δηλαδή, ως εγγυητική λειτουργία της δικαστικής ανεξαρτησίας, η άρση της συνταγματικής απαγόρευσης άσκησης του δικαιώματος της απεργίας από τους δικαστές. Και τούτο προς όφελος του ίδιου του εγγυητικού χαρακτήρα της δικαστικής λειτουργίας, αφού η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης δεν νοείται αποκομμένη από την προστασία των πολιτών απέναντι σε φαινόμενα αυθαιρεσίας ή θεσμικής οπισθοδρόμησης¹⁴.

¹³ βλ. π.χ. απολύσεις-παραιτήσεις δικαστών ασύλου στην Αμερική

¹⁴ <https://rm.coe.int/opinion-no-25-2022-final/1680a973ef%0A%0A>